Studieloopbaanbegeleiding geïntegreerd in het medisch curriculum

G.G.J. Holweg, H. Mulder, J.F. Limvers

Samenvatting

Inleiding: Recent is het UMC Utrecht gestart met een nieuw studieonderdeel in het curriculum, namelijk studieloopbaanbegeleiding. Doel hiervan is de student tijdens de studie bewuste, gemotiveerde en tijdige keuzes te laten maken, met oog voor zijn/haar toekomstige loopbaan en in overeenstemming met zijn/haar ambities, mogelijkheden en capaciteiten.

Methode: Een interne werkgroep heeft uitgangspunten en randvoorwaarden voor het studieonderdeel geformuleerd. Een projectleider die vanuit de KNMG is ingehuurd heeft op basis daarvan het studieonderdeel concreet vorm gegeven. Hierbij zijn docenten en studenten, inhoudelijk deskundigen en collega's van andere faculteiten geconsulteerd.

Resultaten: Er is een programma ontwikkeld dat aansluit bij de keuzemomenten in het curriculum. Het onderwijsmateriaal bestaat uit een studenthandleiding met voorbereidingsopdrachten die in groepsbijeenkomsten worden besproken. Het programma wordt ondersteund door de website 'Arts en carrière' van de KNMG. In plaats van het volgen van de groepsbijeenkomsten is het voor de student ook mogelijk het zogenaamde doe-het-zelfpakket op intranet te gebruiken. Daarnaast is er een docenthandleiding en docentinstructie geschreven. Ook is een docenttraining opgezet en gegeven. Het studieonderdeel is inmiddels van start gegaan.

Discussie en aandachtspunten: Degenen die betrokken waren bij de opzet van dit studieonderdeel waren enthousiast en vonden het studieonderdeel erg belangrijk. Gezien de positieve reacties op het uiteindelijke programma, van zowel externe als interne betrokkenen, concluderen wij dat het programma in de huidige vorm een breed draagvlak heeft. Een discussiepunt blijft of het een facultatief dan wel een verplicht studieonderdeel moet zijn. Toekomstige evaluaties moeten uitwijzen of het studieonderdeel inderdaad in een behoefte voorziet en of de huidige opzet adequaat is. (Holweg GJJ, Mulder H, Limvers JF. Studieloopbaanbegeleiding geïntegreerd in het medisch curriculum. Tijdschrift voor Medisch Onderwijs 2005;24(4):168-174.)

Inleiding

Recent is het UMC Utrecht gestart met studieloopbaanbegeleiding, gericht op de begeleiding van studenten bij keuzeprocessen. Hieraan was behoefte, omdat de studenten in het Utrechtse curriculum vanaf hun derde jaar regelmatig keuzes moeten maken. Deze keuzevrijheid culmineert in het zesde jaar, dat vrijwel geheel gereserveerd is voor een wetenschappelijke eindstage en een eindco-schap naar keuze. Dit laatste jaar is mede ingericht als een schakeljaar naar vervolgoopleidingen.

Het maken van keuzes is iets waar veel mensen moeite mee hebben.¹⁻² De ervaring leert dat studenten bij keuzes vaak willekeurig en vanuit een beperkte optiek te werk gaan. Daardoor worden de mogelijkheden die het curriculum biedt voor oriëntatie en voorbereiding op de latere loopbaan onvoldoende benut. Dat is schadelijk als het leidt tot studievertraging of studie-uitval of als het leidt tot problemen in de vervolgopleiding of de beroepsuitoefening. Dit alles rechtvaardigt het bieden van begeleiding bij het maken van keuzes

in de studie.³⁻⁷ Ook is dit initiatief in lijn met de aanbeveling uit het rapport *De arts van straks* dat adviseert aan de algemene eindtermen voor de artsopleiding “het reflecteren op de eigen loopbaanontwikkeling” toe te voegen.⁶

De Utrechtse geneeskundeopleiding is de eerste geneeskundeopleiding die studieloopbaanbegeleiding – zij het op facultatieve basis – integreert in het curriculum. Elders wordt op dit moment begeleiding bij het maken van keuzes slechts als afzonderlijke faciliteit aangeboden.

Doel van dit artikel is bekendheid te geven aan dit Utrechtse initiatief en hiermee te stimuleren dat andere medische opleidingen eveneens structureel aandacht gaan schenken aan studieloopbaanbegeleiding in hun curriculum. Na een toelichting op de doelstelling van het nieuwe studieonderdeel volgt een uiteenzetting van de wijze waarop studieloopbaanbegeleiding in het reeds ontwikkelde CRU’99 is geïntegreerd. Vervolgens wordt beschreven wat het studieonderdeel inhoudt. In de discussie wordt aangegeven wat we van het ontwikkelproces hebben geleerd en wat toekomstige aandachtspunten zijn. Dit zou weer gebruikt kunnen worden door andere medische faculteiten die het opzetten van studieloopbaanbegeleiding ambiëren.

Doelstelling studieloopbaanbegeleiding

Met studieloopbaanbegeleiding wordt beoogd de student bewuste, gemotiveerde en tijdige keuzes te laten maken, met oog voor de toekomstige loopbaan en in overeenstemming met zijn/haar ambities, mogelijkheden en capaciteiten. Hierbij gaat het niet om ‘goede’ of ‘verkeerde’ keuzes of om ‘rationele’ versus ‘emotionele’ keuzes, maar om het bewust doorlopen van het gehele keuzeproces. Bij een weloverwogen keuze kunnen zowel rationele als emotionele overwegingen meespelen, en wat

voor de één een goede keus is, is dat voor de ander niet. De student staat centraal in het programma. Eventuele instellings- en maatschappijgerichte doelstellingen, bijvoorbeeld het efficiënt gebruik van onderwijsaanbod en het verminderen van uitval onder artsen, kunnen bereikt worden via deze studentgerichte doelstellingen.

De doelstelling kan worden vertaald naar specifieke doelstellingen ten aanzien van kennis en vaardigheden:

- Verwerven van kennis: over beroepsmogelijkheden en opleidingen binnen de geneeskunde; over de voorwaarden waaraan men voor bepaalde beroepen moet voldoen en de wijze waarop men zich het beste op die beroepen voorbereidt; over kenmerken van de diverse beroepsmogelijkheden en de arbeidsmarkt; over de wijze waarop keuzeprocessen verlopen.
- Verwerven van vaardigheden: zelfkennis kunnen verwerven; inzicht kunnen krijgen in de eigen capaciteiten, motivatie en waarden; zelfkennis en kennis over beroepsmogelijkheden kunnen matchen.

Methode

Werkgroep

Een interne werkgroep Studieloopbaanbegeleiding heeft de doelstelling, uitgangspunten en randvoorwaarden van het studieonderdeel geformuleerd. Ook heeft zij aanbevelingen en suggesties gedaan voor de verdere uitwerking.

Enkele uitgangspunten

- Studieloopbaanbegeleiding sluit aan bij de onderwijsfilosofie van de Utrechtse geneeskundeopleiding, met name op de volgende punten:
 - Zelfwerkzaamheid stimuleren, samenwerking stimuleren, leren leren.
 - Geen verplichte deelname aan onderwijs.

- De student is zelf verantwoordelijk voor het maken van keuzes en alles wat dit met zich meebrengt. Het accent van het studieonderdeel ligt derhalve op ondersteunen en faciliteren en niet op doceren.
- Object van toetsing van het onderdeel is de wijze waarop de studenten hun keuzes maken en niet de uitkomst van het keuzeproces.
- Studieloopbaanbegeleiding sluit aan op actuele inzichten over keuzecompetenties en bij behoeften van de studenten op dit gebied.
- Binnen studieloopbaanbegeleiding worden ook levensloopissues besproken, bijvoorbeeld het combineren van een opleiding/specialisme met een gezin of met een sociaal leven.

Enkele randvoorwaarden

- Er is een budget voor studieloopbaanbegeleiding.
- Er wordt gebruik gemaakt van gekwalificeerde docenten die professioneel begeleid worden.
- De voor het studieonderdeel noodzakelijke informatie is goed toegankelijk en up to date.
- Het studieonderdeel wordt ter evaluatie opgenomen in het kwaliteitszorgprogramma.

Enkele aanbevelingen en suggesties voor de uitwerking

- Het studieonderdeel wordt verspreid over de jaren van het curriculum aangeboden en sluit aan op belangrijke keuzemomenten voor studenten binnen de opleiding.
- Groepsbijeenkomsten staan centraal in de studieloopbaanbegeleiding, omdat de ervaring leert dat deze vorm – met mogelijkheden tot intervisie, samenwerking en oefeningen – het sterkste effect heeft.

- Naast de groepsbijeenkomsten is er een mogelijkheid voor individuele studieloopbaangesprekken, die op verzoek van de student kunnen plaatsvinden. Het aantal gesprekken per student wordt gemaximeerd.

Projectleider

Voor de verdere uitwerking van het studieonderdeel is een deskundige vanuit de KNMG als projectleider aangetrokken. Zij kon gebruik maken van een vaste werkplek binnen het onderwijsinstituut van het UMC Utrecht, waardoor ze één dag per week daadwerkelijk aanwezig kon zijn. Na afloop van het project is een coördinator aangesteld die een deel van de taken van de projectleider heeft overgenomen en verantwoordelijk is voor de uitvoering van de studieloopbaanbegeleiding.

Consultatie en besluitvorming

Gedurende het ontwikkeltraject zijn veel belanghebbenden en deskundigen, onder wie studenten, geconsulteerd. Daarnaast is een ontwikkelcommissie ingesteld, waarin medewerkers en studenten van het UMC Utrecht zitting hadden, en een klankbordcommissie waarin ook leden van andere medische opleidingen participeerden. Dit laatste gebeurde mede met het oog op mogelijk gebruik van de Utrechtse ervaringen elders.

Halverwege het ontwikkeltraject zijn tussentijdse concepten voorgelegd aan diverse interne commissies van het onderwijsinstituut, zoals de Opleidingscommissie Geneeskunde en de commissie Keuzeonderwijs. Het managementteam van het onderwijsinstituut trad op als opdrachtgever en nam de beslissingen.

Publiciteit

Er is bekendheid gegeven aan het project via het informatiebulletin van het onder-

wijsinstituut en de nieuwsbrief van het UMC Utrecht. Deze publiciteit had mede tot doel potentiële docenten voor dit studieonderdeel te interesseren.

Resultaat

Inbedding van het studieonderdeel in het curriculum

Het ontwikkelde studieonderdeel zal worden aangeboden onder de titel 'Studie en Loopbaan Oriëntatie'. Het sluit inhoudelijk en in de tijd aan bij het al bestaande studieonderdeel Studiereflectie. Studiereflectie wordt gegeven in de eerste 2½ jaar van de opleiding en is er op gericht bij de studenten reflectie op de eigen studiemotivatie, studieaanpak en studievoortgang te stimuleren. In Studie en Loopbaan Oriëntatie wordt het accent geleidelijk ver-

legd naar reflectie op en onderzoek naar loopbaanmogelijkheden, gekoppeld aan keuzemomenten in de studie. Gedurende het curriculum zal het gehele keuzeproces doorlopen worden om zo:

- de student de benodigde informatie te geven;
- de student het gehele keuzeproces te laten ervaren;
- de student te stimuleren tot het maken van een goed onderbouwde, bewuste keuze.

Tabel 1 geeft de inhoud per jaar weer, gerelateerd aan de verschillende fasen van het keuzeproces. Het programma wordt ondersteund door de KNMG-website 'Arts en carrière' met veel voor het programma relevante informatie over beroepsmogelijkheden en vervolgopleidingen. Het ministerie van VWS heeft de opzet van deze website gesubsidieerd.

Tabel 1. Inhoud per jaar, gerelateerd aan de verschillende fasen van het keuzeproces.

Studiejaar	Fasen keuzeproces
Jaar 1-3	Zelfreflectie ← • Wie ben ik? • Wat wil ik? • Wat kan ik wel/niet?
Jaar (3) 4/5 (6)	Onderzoeken van mogelijkheden/verzamenen van informatie
Jaar 5/6	Match • Je weet wat je wilt en wat je kunt. • Je hebt zicht op de beroepsmogelijkheden. • Je stelt je doel vast. • Je stelt een actieplan op om je doel te bereiken.
Jaar 6 en verder	Toewerken naar je doel ↓ Evaluatie

NB: De verschillende fasen lopen geleidelijk in elkaar over. Ook zal m.n. in de tweede fase frequent worden teruggegrepen op de eerste fase.

Vorm

Er is onderwijsmateriaal ontwikkeld in de vorm van een studenthandleiding met voorbereidingsopdrachten die in groepsbijeenkomsten worden besproken. De doelstelling van deze groepsbijeenkomsten voor de student is:

- het krijgen van feedback en concrete informatie van de docent;
- het krijgen van concrete informatie, door andere studenten verzameld;
- het geven van feedback aan anderen (elkaar coachen).

Naast deze groepsbijeenkomsten is er de mogelijkheid van een individueel consult, waarbij de student uitvoeriger individuele feedback van de docent krijgt.

In plaats van het volgen van de groepsbijeenkomsten is het voor de student ook mogelijk het zogenaamde doe-het-zelfpakket op intranet te volgen. Deze student krijgt desgewenst ook een individueel consult bij een docent Studie en Loopbaan Oriëntatie. Later instappen in de groepsbijeenkomsten is voor deze studenten dus niet mogelijk. Dit om de groepssamenstellingen zo constant mogelijk te houden ter bewaking van het groepsproces.

Er is gekozen voor het facultatief aanbieden van Studie en Loopbaan Oriëntatie: studenten kunnen zich op vrijwillige basis inschrijven voor het programma. Er is geen toets en het volgen van het programma levert geen studiepunten op.

Inhoud

In de studenthandleiding staan per studiejaar diverse opdrachten, die in de groepsbijeenkomsten besproken worden. Een voorbeeld van een opdracht uit studiejaar 3 is het verzamelen van informatie over een voor de student onbekend specialisme en het vergelijken van deze informatie met de eigen toekomstwensen en competenties. Een voorbeeld van een opdracht

uit jaar 5 is een positiebepaling in het eigen keuzeproces: aan de hand van het beantwoorden van vragen analyseren de studenten waar zij zich in het keuzeproces bevinden en wat de co-schappen in dit opzicht aan inzichten of informatie hebben opgeleverd.

Docent

Voor de docent is een docenthandleiding en docentinstructie ontwikkeld. Van docenten wordt verwacht dat zij tijdens de groepsbijeenkomsten kritische vragen stellen, die een student verder kunnen helpen in het komen tot een gedegen, onderbouwde keuze. Ook zal de docent achtergrondinformatie geven bij de opdrachten, doelstellingen verduidelijken en praktijkvoorbeelden geven. Het profiel van de docent ziet er als volgt uit:

- Heeft kennis van of tenminste affiniteit met vraagstukken rond loopbaanplanning voor artsen.
- Is in staat op professionele wijze een groeps- en persoonlijk gesprek te voeren, denkend aan zaken als vertrouwen schenken, durven te confronteren, luisteren, reflectie en empathie, weerstanden overwinnen.
- Is bij voorkeur werkzaam als arts.

Er is een speciaal trainingsprogramma voor docenten opgesteld dat hen gedetailleerde kennis verschaft over keuzeprocessen en hen traint in een coachende rol bij de begeleiding van studenten.

Discussie en aandachtspunten

Iedereen die betrokken was bij de opzet van Studie en Loopbaan Oriëntatie was vanaf het begin erg enthousiast over de bereidheid van het UMC Utrecht om zoveel te investeren in dit studieonderdeel. Betrokkenen gaven aan dit studieonderdeel erg belangrijk te vinden. Er zijn echter nog een aantal discussie- en aandachtspunten.

Het belangrijkste discussiepunt is de vraag of het studieonderdeel verplicht of facultatief moet zijn. Daarover is in verschillende stadia uitvoerig gediscussieerd. Voorstanders van verplichtstelling voeren aan dat degenen die studieloopbaanbegeleiding het hardst nodig hebben, dit onderdeel niet vrijwillig zullen volgen. Tegenstanders van verplichtstelling menen echter dat als de student zelf niet het belang van studieloopbaanbegeleiding ziet, het studieonderdeel voor die student ook weinig zal opleveren. Een belangrijk argument bij de uiteindelijke keuze voor het facultatief aanbieden was de overweging dat zo de energie van studenten en docenten gericht besteed wordt door en voor gemotiveerde studenten. Er is daardoor geen risico van onderbezette bijeenkomsten of ongeïnteresseerde deelnemers en het is gemakkelijker voldoende docenten te contracteren. De verwachting is dat het enthousiasme van deelnemende studenten de belangstelling van andere studenten zal wekken. Dit laat onverlet dat juist voor een facultatief onderdeel aandacht voor goede voorlichting over het nut en de doelstellingen ervan onmisbaar is.

Een andere factor die van essentieel belang is voor de uitstraling en het uiteindelijke succes van dit studieonderdeel wordt gevormd door de docenten. Waardering van deze docenten, onder andere door hen daadwerkelijk vrij te maken voor het voorbereiden en verzorgen van dit studieonderdeel, is daarom een voorwaarde voor het slagen ervan. Daarnaast is het van belang dat de docenten gelegenheid krijgen zich, bijvoorbeeld door een gerichte docenten-training, adequaat voor te bereiden op de studieloopbaanbegeleiding. Het op een professionele manier begeleiden van studenten bij studieloopbaanvragen vereist immers specifieke kennis en vaardigheden waarover de docenten niet zonder meer beschikken.

Aan het UMC Utrecht is inmiddels een coördinator/docent studieloopbaanbegeleiding aangesteld en getraind, en het onderwijs is met ingang van het studiejaar 2004-2005 gestart. Evaluaties moeten uitwijzen hoe studenten dit studieonderdeel beoordelen. Die evaluaties zijn niet alleen van belang om het programma eventueel te verbeteren, maar ook om meer zicht te krijgen op de effectiviteit en meerwaarde ervan, zoals die door studenten wordt ervaren. Dat laatste – effectiviteit en meerwaarde voor de student – is, zeker gezien de keuze voor een facultatief en primair faciliterend studieonderdeel, de belangrijkste en meest realistische indicator voor de legitimiteit en het succes ervan. Dit betekent dat de studenten hierover niet alleen tussentijds maar ook na afronding van hun studie en wellicht tijdens en na hun vervolgopleiding bevraagd zullen moeten worden.

Het UMC Utrecht stelt het ontwikkelde programma desgewenst graag ter beschikking aan derden.

Literatuur

1. British Medical Association, Board of Medical Education. Sign-posting medical careers for doctors. London: Science & Education Department BMA; 2003. ISBN 0-7279-18206. Beschikbaar op: www.bma.org.uk.
2. Taborsky O. Het keuzeproces nader bezien. In: Samsom HD, Tjeenk Willink WEJ, editors. Handboek studie- en beroepskeuzebegeleiding. Alphen aan de Rijn: Samsom HD, Tjeenk Willink; 1994. p. 1700-1 t/m 1700-15.
3. Capaciteitsorgaan. Aanbiedingsbrief Capaciteitsplan 2003. Kamerstuk HL/MB/03-103 (16 september 2003).
4. Raad voor de Volksgezondheid en Zorg. Professionals in de gezondheidszorg. Zoetermeer: [s.n.]; 2000. Adviesnummer 99/15.
5. Heiligers PHJM, Hingstman L. Loopbaanplanning door medisch specialisten: sekseverschillen in de balans van werk- en zorgtaken. Tijdschrift voor Gezondheidswetenschappen 2002;2:85-92.
6. Meyboom-de Jong B, Schmit Jongbloed LJ, Willemssen MC, editors. De arts van straks – een nieuw me-

disch opleidingscontinuüm. Utrecht: KNMG/DMW-VSNU/VAZ/NVZ/LCVV; oktober 2002.

7. Edwards N, Kornacki MJ, Silversin J. Unhappy doctors: what are the causes and what can be done? *BMJ* 2002;324:835-8.

De auteurs:

Mw. drs. G.G.J. Holweg is beleidsmedewerker bij de KNMG en was projectleider Studieloopbaanbegeleiding, UMC Utrecht.

Mw. dr. H. Mulder is hoofd afdeling Kwaliteit & Ontwikkeling, Onderwijsinstituut, UMC Utrecht.

Mw. drs. J.F. Limvers is studieloopbaanadviseur bij het Studenten Service Centrum, Universiteit Utrecht.

Correspondentieadres:

Mw. drs. G.G.J. Holweg, KNMG, afdeling Beleid en Advisering, Postbus 20051, 3502 LB Utrecht, tel: 030-2823807, fax: 030-2823326, g.holweg@fed.knmg.nl.

Summary

Introduction: Utrecht UMC recently introduced a unit on study career guidance aimed at helping students make clear, well-motivated and timely choices during the curriculum, which are in line with their future career plans and their ambitions, potential and capacities.

Method: An in-house task force formulated principles and preconditions, which served as the starting points for the definitive design of the unit by a project manager, contracted from the Royal Dutch Medical Association (KNMG). Teachers, students, content experts and colleagues from other medical faculties were consulted during the development phase.

Results: The study unit is now in place. It is aligned with those points in the curriculum where students have to make choices that may affect their future career. Students receive a manual containing preparatory assignments, which are discussed during group sessions. The programme is supported by the KNMG website 'Doctor and Career'. Students can use the do-it-yourself package on the intranet instead of attending group sessions. There are a teacher manual and instructions and teachers attend the teacher training course that was developed for the unit.

Discussion and points of focus: Those involved in the development of the unit were enthusiastic and thought it highly relevant. The positive response to the programme from both outside and inside the UMC suggest widespread support for the programme. It remains to be decided whether it should be optional or mandatory. Future evaluations of the unit will have to show whether it does indeed fill a need and whether the current format is appropriate. (Holweg GGJ, Mulder H, Limvers JF. Study career guidance as an integral part of the medical curriculum. *Dutch Journal of Medical Education* 2005;24(4):168-174.)